

In deze reeks blikken schrijvers vooruit op het grootste aller mysteries: de dood. Zien ze hun eigen sterfscène al voor zich? Vertrekken ze met de pen in de vuist?

HET EINDE

DEZE WEEK: **MARC REUGEBRINK**

is 57. Hij schrijft gedichten, essays en romans, onder meer 'Het grote uitstel' (Gouden Uil 2008), 'Het Belgisch huwelijk' en 'Het huis van de zalmen'.

Ik denk elk dag na over doodgaan. Dat is al zo sinds ik 22 werd. En dat heeft te maken met het feit dat ik op een grauwe februaridag aanwezig was bij het overlijden van mijn vader, die erg jong stierf. Ik wist toen natuurlijk al dat het leven eindig was, maar die concrete confrontatie met de dood was zo verbijsterend dat zij me sindsdien achtervolgt en nog steeds boos maakt.

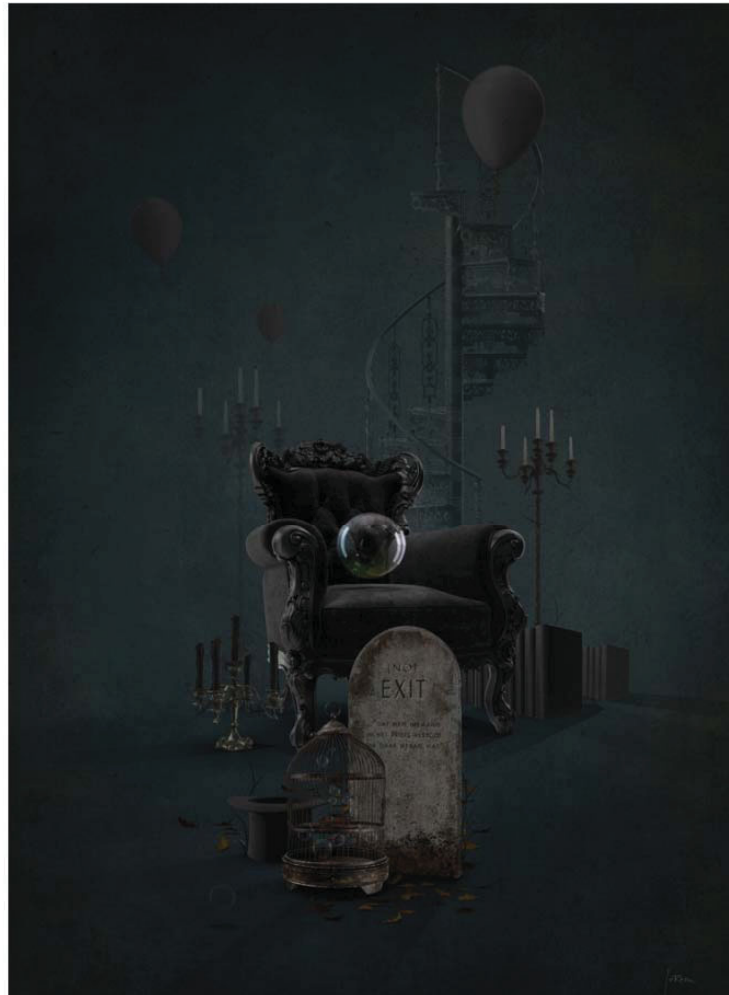
'Elias Canetti heeft daar een fantastisch boek over geschreven: *Het boek tegen de dood*. Hij is zijn hele leven tegen de dood geweest. Uiteindelijk is ook hij natuurlijk overleden, maar ik begrijp zijn afschuw: hij vond de dood een moreel schandaal. Al ging het bij mij in eerste instantie vooral om verbijstering over het feit dat je bij een mens staat die van het ene op het andere moment verdwijnt. Aangezien ik alleen in het hiernumaals geloof, is dat verdwijnen voor mij ook echt verdwijnen.'

'De dood is altijd dubbelzinnig: je voelt in de eerste plaats protest, zoals Canetti. Niet dat dat helpt. Misschien is het zelfs infantiel, zo besefte ook Canetti. Die woede komt ook voort uit het feit dat de dood je scherp bewust maakt van de waarde van het leven. En dus van datgene wat die dood van ons wegrukt. Als je eenmaal ervaren hebt hoe iemand zo teugelloos kan verdwijnen, word je je heel erg bewust van wat er wel is. In die zin maakt de dood ons tot een moreel mens. Maar mijn afschuw blijft mijn afschuw. Niet van hoe ik zal sterven, maar van de dood op zich.'

'Dat komt ook doordat ik veel verlies heb gekend: tien jaar na mijn vader is mijn zus op haar 35ste onverwacht overleden. Kort geleden stierf mijn moeder, maar die was 83. Dus dat klopte. Ik ben nu de laatste van het gezin.'

'Canetti heeft in *Het geweten der woorden* een mooie, raadselachtige zin geschreven: "Dat men niemand in het Niets verstoot die daar graag was". Hij had al evenmin iets op met de troosten-de religieuze, mythologische of psychologische verhalen waarmee mensen de dood verzachten; hij opteerde resoluut voor het niets. Hij stelde zich als schrijver tot taak om aan te tonen dat de verhalen waarmee mensen zich troosten bedrog zijn, maar probeerde hun tegelijk de weg uit het Niets te wijzen, want daaraan mag je niemand over- of uitleveren. Die paradox kan ik goed volgen: ik vertoef graag in dat Niets, maar ik wil er niet tot veroordeeld worden.'

'Ik heb iemand weten sterven die door haar geliefde de dood in gestreed werd. Dat zou ik voor mijzelf ook wensen. Dus daar streven we naar, naar zo'n liefde, zo'n nabijheid. Sterven en liefhebben hebben met elkaar te maken. Ik heb daarover geschreven in *Het Belgisch huwelijk*. Het verlangen naar verkingering, een huwelijk, naar seks en intimiteit heeft altijd met een verlangen naar troost te maken, naar verlossing uit de eenzaamheid, uit wat we al-

© JeRoen Murré

'De afwezigheid van het hiernumaals geeft aan het heden een gouden gloed'

waarloos: de pijn die ik mijn geliefden zal doen.'

'Ook het graf vind ik iets voor wie achterblijft. Mijn vader, moeder en zus hebben er geen, die zijn allemaal verstrooid, mijn moeder en zus op zee. Mij spijt dat een beetje. Ik had graag een plek gehad om eens naartoe te gaan. Maar het was hun wens. Mijn moeder wilde zich zo weer bij mijn zus voegen. Ze geloofde dat ze ooit, ergens, mijn vader, mijn zus, haar ouders zou terugzien. Ik heb nooit de neiging gehad haar tegen te spreken, al geloof ik zoets natuurlijk niet.'

'Toch is het leven zonder hiernumaals geen troosteloze zaak: de dood maakt je erg bewust van wat werkelijk telt. Mijn vrouw en dochter zijn van het allergrootste belang. Ik ben me heel sterk bewust van de breekbaarheid van alles; daardoor leef ik met een gretigheid en een gulzigheid die ik

niet gehad zou hebben als ik alleen op toekomst gericht zou zijn. De afwezigheid van het hiernumaals geeft aan het heden een gouden gloed. Ik kijk altijd vol vreugde naar mijn hond, die denkt er volgens mij net zo over: nooit verder dan de wandeling die hij maakt.'

'Op onsterfelijkheid reken ik niet. Onsterfelijkheid is een beslissing van anderen, en dan ligt vergetelheid meer voor de hand. Dat is wat de dood je leert: vergeet eeuwige roem, we zullen het nu moeten doen.'

Opgetekend door Gaea Schoeters

leen zullen moeten doen: doodgaan.'

'Al zou ik misschien liever hebben dat de dood me gewoon overkomt. Dan is er natuurlijk geen tijd voor afscheid ... Van mijn vader en moeder heb ik ruimschoots afscheid kunnen nemen, maar van mijn zus niet. Er blijven dingen die je had willen zeggen, die je misschien had moeten doen. Je deed het niet. Je hebt het nooit gezegd. Afscheid verzacht de schuld die je als overlevende toch altijd voelt bij de dood van iemand die je na staat. Het helpt je om de verpletterende normaliteit van het altijd maar doorgaande leven weer op te pikken.'

'De dood is een zaak van de overlevenden, meer dan van de doden: het gaat altijd om wie achterblijft. Als ik er niet meer ben, ben ik er niet meer, hoe onvoorstelbaar dat nu ook is voor mij, want je kunt jezelf niet afwezig denken. Je kunt over je afwezigheid romantisch fantaseren, maar er niét zijn, dat gaat niet. Maar dat anderen er niet meer zijn, dat ken ik, en ik weet wat het met mij doet en heeft gedaan. In "Frauenliebe und -leben" van Schumann wordt dit gezongen: "Nun hast du mir den ersten Schmerz getan/ der aber traf. Du schläfst, du harter, unbarmherziger Mann/ den Todesschlaf." Daar denk ik weleens aan als ik een pak chips open trek, mijn gezondheid ver-